

AVE MARSVNNIA! "BRODENSES" TE SALUTANT

UDK 904 (398 Marsvnnia) "652"
 Primljeno/Received: 1999. 10. 5.
 Prihvaćeno/Accepted: 1999. 11. 12.

Jesenka Miškiv
 HR-35000 Slavonski Brod
 Muzej Brodskog Posavlja

Nedavnim otkrićem rimske vojničke diplome iz Slavanskog Broda (1997) Muzej Brodskog Posavlja je, nakon nalaza jedinstvenog rimskog paradnog štitnika za nogu – knemide (1975), ponovno došao u sam vrh kulturnih događanja s područja antičke arheologije. Pored svoje velike epigrafičke vrijednosti, izvanredno dobre očuvanosti s jedinstvenim pečatima, diploma ima iznimno značenje za Slavonski Brod. Ponajprije stoga što je pripadala čovjeku domaćeg podrijetla, Breuku Likaju iz Marsunije, a naročito iz razloga što prvi put nailazimo na natpis antičkog grada na području današnjeg Broda, poznatog do sada kao Marsonija. Posebno je zanimljiva pojava ovog imena u obliku MARSVNNIA, o čemu će biti govora u ovom članku.

Ključne riječi: rimska vojnička diploma, Slavonski Brod, Marsonia/Marsunnia, Mrsunja.

Pronalazak rimske vojničke diplome iz Broda (Miškiv 1997–98: 83-101; ista 1998 i 1999) predstavlja značajan događaj za našu stručnu, a isto tako i širu kulturnu javnost, posebice za Slavonski Brod. Za ovaj dragocjeni antički predmet može se reći da je do sada najbolje očuvani primjerak ove vrste spomenika, kojemu posebnu vrijednost daju sačuvani pečati (sl. 1).

Iz teksta diplome saznajemo da je izdata 71. godine u vrijeme cara Vespazijana (69.-79.). Te godine je on, pored ostalih naslova, bio konzul treći put, zajedno s Markom Kokcejem Nervom, budućim rimskim carem. Diplomom je dobio centurion Likaj, Birsov sin iz Marsunije (*LICCAIVS BIRSI. F MARSVNNIA*), veteran mizenske flote (*Misenum* u Kampaniji), koji je zajedno sa svojim suborcima pored rimskog građanskog prava (*civitas*) i prava zakonitog braka (*conubium*) bio deduciran

u Pestum (*Paestum*), južno od Napulja. Datum izdavanja je 9. veljače (*A.D.V. IDVS. FEBR.*). Izvorni se tekst nalazio u Rimu na Kapitoliju, na brončanoj ploči na podnožju are roda Julijevaca. Sedam svjedoka potvrđuju vjerodostojnost diplome svojim pečatima, od kojih je pet sačuvano.

Naš veteran Likaj nije ostao u južnoj Italiji, vratio se u svoj rodni kraj, kao vjerojatno i svi ostali njegovi suborci, što dokazuju dvije diplome izdate istog datuma, a potječu iz Mezije i Trakije.¹ Uz diplomu iz Grabarja² (1862.), nedaleko od Broda, ovo je drugi takav nalaz s ovog područja. To predstavlja još jedan dokaz o masovnom uključivanju Breuka u rimsku vojsku, a njihova imena pridonose proučavanju onomastike Breuka i boljem poznavanju ovog moćnog panonskog plemena.³ (Dušanić 1978; Dorn 1974).

¹ Riječ je o dvojici suboraca našega Likaja iz Marsunije, centurionu Hezbenu, sinu Dulacena, Sapejcu iz Trakije i Tuciju, sinu Buta, Dačaninu iz Mezije, CIL XVI 12 i 13.

² Pronađena je jedna pločica ove diplome, tekst je oštećen pa je sačuvano samo ime oca (... LENSI F. PANONNIO), a nositelj diplome je bio također pripadnik rimske mornarice, CIL XVI, 17

³ Još dvije diplome iz vukovarskog kraja pripadaju Breucima. To je diploma iz Negoslavaca (1975) i diploma iz Vukovara koja je pronađena u vrijeme Domovinskog rata (1993), a nalazi se u Muzeju grada Novog Sada.

Sl. 1 Vanjske stranice diplome s pečatima

Pojava prvog natpisa imena antičkog grada na prostoru današnjeg Broda ima neprocjenjivo značenje. Ovim natpisom de facto se potvrđuje postojanje Marsonije/Marsonije i njene lokacije na važnom cestovnom i riječnom pravcu *Siscia-Sirmium*, najvećih antičkih centara provincije Panonije. Naziv grada u obliku *MARSVNNIA* (sl. 2) zapravo potvrđuje dosadašnje mišljenje o domaćem podrijetlu ovog imena, koji je sve do danas ostao sačuvan u nazivu rječice Mrsunje, uz čije se ušće razvilo ovo antičko naselje.

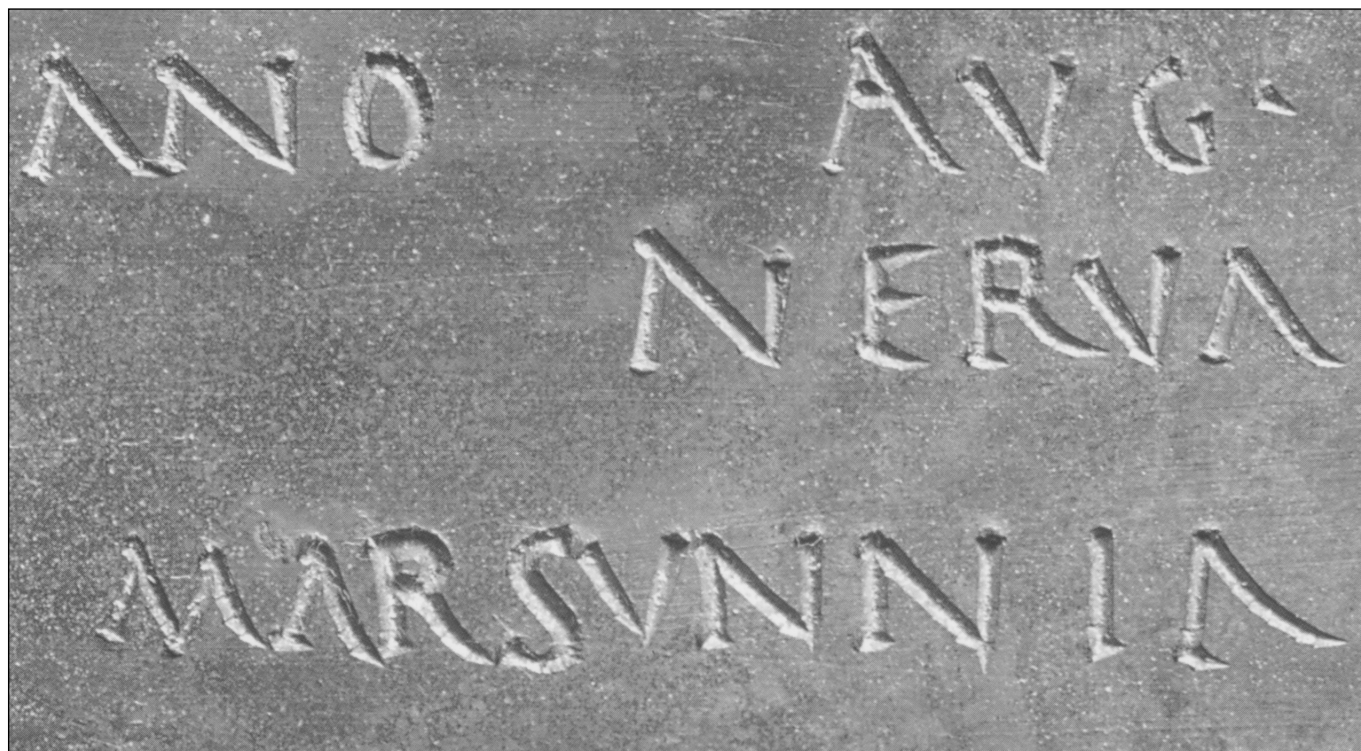
Marsonija je poznata u djelima antičkih pisaca, što govori u prilog činjenici da nije bila beznačajno mjesto toga vremena. Zahvaljujući svom povoljnom zemljopisnom položaju na važnom raskrižju putova te na velikoj plovnoj rijeci i pogodnom prijelazu preko Save, Marsonija se, na temeljima panonsko-keltskog naselja, razvila u značajno rimsko urbano središte, o čemu svjedoče brojni arheološki nalazi. Marsoniju spominje Ptolemejeva Geografija - *Μαρσονία/Marsonia* (Ptol. II 15,4 u izdanju

Müller 1883:301; isti 1901:10)⁴; *Tabula Peutingeriana* – *Marsonie* (Tab. Peut. u izdanjima Miller 1898:18; isti 1916:462; Škrivanić 1974:42 i karta); *Notitia Dignitatum* - "*Auxilia ascarii, Tauruno sive Marsonia*" (N.D. occ. citirano prema Holder 1896-1913:446); a kozmograf iz Ravene kao *Marsonia* (Rav. IV 19-215,2 citirano prema Majer 1957:220). O Marsoniji pišu mnogi autori a među našim stručnjacima prvi je M.P. Katančić utvrdio da se Marsonija odnosi na Brod (Katančich 1824:330).

Nas ovdje posebno zanima pitanje podrijetla i značenje imena Marsonije, s posebnim naglaskom na pojavu njenog natpisa u obliku *Marsvnnia*. Proučavanjem ilirskog jezika bavio se njemački filolog Hans Krahe, a kod nas Anton Mayer, Henrik Barić, Petar Skok i drugi. U novije vrijeme treba istaknuti istraživanja Radoslava Katičića, a o Marsoniji i podrijetlu njenog imena pisali su i govorili Mirko Marković i Jasna Marković.⁵

⁴ Marković 1994:44-45, navodi da se u jednom latinskom prijepisu Ptolemeja iz 15. stoljeća Marsonija javlja i u obliku Marsona. (Geographia ed. Roma 1490,II 15,5)

⁵ Izlaganje J. Marković (Zagreb) na Znanstvenom skupu o Slavonskom Brodu u povodu 750. obljetnice prvog spomena imena Broda, Slavonski Brod 1994. (nije objavljeno).

Sl. 2 Detalj diplome s natpisom MARSVNNIA

A. Mayer je pitanje podrijetla imena Marsonije razmatrao uz nazive *Mursa* i *Mursella*, tumačeći da osnove ova tri toponima *murs* i *mars* treba vezati uz indoeuropski korijen *merg* (raspadati se, gnjiti), gdje je palatalni *g* zamijenjen sa *s*, što je nova potvrda za satem-karakter staroilirskog jezika.⁶ Tu pripadaju i srednjovisokonjemački *murc* (gnjio, uveo, močvaran), albanski *mardhë* (jeza), staroslavenski *mrúzn'ti*, hrvatski *mraz*, ruski *morózu* i drugi primjeri. Tako se nazivi *Mursa*, *Mursella* i *Marsonia* odnose na barovita mjesta i znače močvaru, močvarni kraj. Odnos vokala *Mursa-Marsonia* osniva se na prijevoju. Kod Marsonije se radi o postupku kada je ilirski jezik (zajedno sa europskim jezicima) indoeuropski *o* pretvorio u *a*, a kod Murse je indoeuropski *ur* postao *ur* (Mayer 1935: 7-8; isti 1959:80).

H. Krahe vezuje Marsoniju uz korijen *mar* i daje primjer mjesta *Marusio*, na jugu Ilirika na cesti *Via Egnatia* (Krahe 1925:92).

J. Marković se u tumačenju ilirskog podrijetla imena Marsonije oslanja na A. Mayera, govoreći o indoeuropskom korijenu *mergh* (sa značenjem močvare ili vode stajačice), koji se u ilirskom jeziku oblikovao u korijen *murs* ili *mars*. Drugi korijen zastupljen u ovom toponimu je *sun* ili *son*, vidljiv i u nazivu mjesta Sunja, te u grčkom *sunion*, što označava tamnu boju. Tako bi se ime Marsonija moglo prevesti kao tamna voda (vidi bilj. 5).

H. Holder spominje Marsoniju u okviru nabravanja keltskih naziva kao *Marson-ia* (Holder 1896-1913:446).

Ime *Marsonia* nije ponovljeno na nekom drugom mjestu, kao što je to slučaj s *Mursom* i *Murselom*. Ima dosta imena izvedenih iz tog korijena, tako A. Mayer, kada govori o Marsoniji, navodi da se kod Korenice u Lici, nedaleko Otočca, nalazi brdo zvano *Mrsin* ili *Mrsinj* (*Marsin(i)um*). Ovo podsjeća na naziv rječice *Mrsunje* (Brod), gdje je sonantni *r* u ilirskom jeziku postao *ar* (Mayer 1957:220). U ovu kategoriju pripada i naziv hrastove šume *Morsunj*, između sela Vuke i Dopsina u đakovačkom kraju, na koju je upozorio Mirko Bulat iz Osijeka (Cepelić 1978:248). Tu bi pripadali i nazivi mjesta *Moršansk*, u Tambovskoj oblasti na obalama rijeke Cne u bazenu Oke u Rusiji (nastalo od sela *Morša* koje se prvi put spominje u 17. stoljeću), zatim *Moršin*, naselje gradskog tipa u L'vivskoj oblasti u Ukrajini, 12 km od rijeke Stryja, gdje ima mineralna voda za kupke i piće, tresetno blato i ozokerit (s čim bi taj naziv možda mogao biti u vezi).⁷

Postoji dosta toponima, hidronima, naziva i osobnih imena s osnovom *mars*: tu je prije svega *Mars*, italski bog plodnosti i rimski bog rata; *Marsala*, luka i grad na zapadnoj obali Sicilije; *Marsana*, mjesto (Tab. Peut. *Fossae Marsanae* citirano prema Holder 1896-1913:445); *Marsi*, italski narod; *Marsa*, *Marsua*, *Marsellus*, imena; *Marso(n)*, mjesto, danas *Marçon* na rijeci Loari u Francuskoj; *Marsupia*, rijeka, danas Marsoupe kod Verduna

⁶ Barić 1948:163-164, se ne slaže s ovim tumačenjem a ima primjedbe i na ostale Mayerove zaključke.

⁷ Za ove podatke zahvaljujem kolegi Mirku Bulatu iz Osijeka.

u Francuskoj; *Marsus*, rijeka (Holder 1896-1913:446); *Marsyas*, frigijski pastir i drugi primjeri.

Osnova *mar*, uz koju je H. Krahe vezao ime Marsonije, je praslavenska. Uz ovaj korijen dolazi ime Morave, rijeke kod južnih i sjevernih Slavena (latinski *Margus*, njemački *March*, a ilirski oblik je *Maragus*). Tu dolazi i naziv more, latinski i talijanski *mare*, keltski *muir*, staroslavenski *morje* a indoeuropski *mari* (Skok 1972:375), zatim rijeka *Mar* (*Marus*) u Germaniji i *Marea*, jezero i istoimeni grad na jugu Egipta (Marević 1977).

Srodno toponimima *Mursa* (Osijek) i *Mursella* (Petrijevci), postoji mjesto *Mursella* u Gornjoj Panoniji, *Morsella* u Belgiji, utvrda *Mursinense* (Holder 1896-1913:661) i ime *Mursius* (Holder 1896-1913:661) a uz korijen *mur* možemo vezati ime rijeke *Mure* i mjesto *Murcia* u Španjolskoj.

Dakle, značenje imena Marsonije povezuje se s pojmom vode, odnosno močvare⁸, što potvrđuje do danas sačuvani hidronim Mrsunja. Rječica Mrsunja je cijelo vrijeme sve do početka 20. stoljeća plavila područje zapadno od Broda (Jelas-polje) sve dok se nije izvršila regulacija njezinog toka. Da je Mrsunja predstavljala crnu, tamnu, muljevitou vodu dokazuju njeni nazivi na planovima grada s kraja 17. stoljeća i

projektima izgradnje tvrđave Brod 1715-1780 (Marković 1994).⁹ Tako je na Topografskoj karti okolice Broda iz 1699. godine Mrsunja obilježena kao *Czerna bara* (Crna bara). Na planu Broda s projektom nove tvrđave iz 1715. godine oznaka za Mrsunju glasi *Eau Noire* (franc. crna voda) a na planovima iz 1723. i 1732. godine je upisano *Das Schwarz Wasser* (njem. crna voda). Na planu iz 1742. godine Mrsunja je obilježena kao *Mersuna Graben* (njem. jarak, graba) a na planovima iz 1754. i 1759. godine kao *Marsunia Graben*, što je vrlo zanimljivo, jer je gotovo istovjetno natpisu na diplomi. Na planovima iz 1767/1968. i 1778. godine čitamo *Mersunia*.

Iz svega naprijed navedenog možemo ustvrditi da naziv *Marsonia* ima značenje crne vode, močvare.

Pojava imena Marsonije u obliku *Marsunnia* daje još jedan primjer dublete *o/u* u nazivima antičke Slavonije: primjerice *Sonista*: *Sunista*, na cesti *Poetovio-Mursa* u Gornjoj Panoniji (Tab. Peut.; Rav. IV 19-215,13 bilježe *Sonista* a It. Hieros. 561-11 *mutatio Sunista* citirano prema Mayer 1957:299). Neće biti veće greške ako se nadalje budu upotrebljavala oba oblika, *Marsonia* i *Marsunnia*. *Marsonia* će biti rimska verzija toga imena, a *Marsunnia* je, kako je već rečeno, naziv domaće provenijencije, koji predstavlja važan doprinos proučavanju panonskih plemena i njihovog jezika.

POPIS KRATICA

CIL - Corpus Inscriptionum Latinarum
 Izdanja HAD-a - Izdanja Hrvatskog arheološkog društva, Zagreb
 Rad JAZU - Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb

VHAD - Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva, Zagreb
 Vjesnik AMZ - Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, Zagreb

⁸ Zanimljivo je napomenuti da se kod suvremenih germanskih i romanskih jezika u riječima koje označavaju močvaru nalazi osnova *mar(s)* : tako njemačka riječ *Marsch* znači močvarni pašnjak, plavan kraj (*Morscheit* je trulež), na engleskom jeziku se močvara kaže *marsh* a na francuskom *marécage*.

⁹ Zahvaljujem se kolegi Zvonimiru Toldiju iz Muzeja Brodskog Posavlja koji mi je ukazao na ove planove

POPIS LITERATURE

- Barić 1948 H. Barić, Ilirske jezične studije, Rad JAZU 272, Zagreb 1948,157-208.
Cepelić 1978 M. Cepelić, Poviest sela Vuke, Đakovo i njegova okolica, sv. 1, Đakovo 1978, 215-271.
Dušanić 1978 S. Dušanić, A Military Diploma of A. D. 65, Germania 56, 461-475
Dorn 1974 A. Dorn, Rimska vojnička diploma iz Negoslavaca, Izdanja HAD-a 9, Zagreb, 165-174
Holder 1896-1913 H. Holder, Altceltischer Sprachschatz, I-III, Leipzig 1896-1913.
Katancsich 1824 M.P. Katancsich, Orbis antiquus ex Tabula itineraria quae Theodosii imp. et Peutingeri audit ad systema geographiae redactus et commentario illustratus, Buda 1824-1825.
Krahe 1925 H. Krahe, Die alten Balkanillyrischen Geographischen Namen, Heidelberg 1925.
Marković 1994 M. Marković, Brod – kulturno povijesna monografija, Slavonski Brod 1994.
Marević 1997 J. Marević, Hrvatsko - latinski enciklopedijski rječnik, Zagreb 1997.
Mayer 1935 A. Mayer, Ime Mursa, VHAD, n.s. sv. XVI, Zagreb 1935; 5-10.
Mayer 1957-1959 A. Mayer, Die Sprache der alten Illyrier, Bd. I - II, Wien 1957-1959.
Miller 1898 K. Miller, Mappae und Die ältesten Weltkarten, Stuttgart 1898.
Miller 1916 K. Miller, Itineraria Romana, Stuttgart 1916.
Miškiv 1997-98 J. Miškiv, Rimska vojnička diploma iz Slavonskog Broda, Vjesnik AMZ, 3. s. 30-31, Zagreb 1997-98,83-101
Miškiv 1998 J. Miškiv, Rimska vojnička diploma iz Slavonskog Broda, Katalog izložbe, Slavonski Brod 1998.
Miškiv 1999 J. Miškiv, Rimska vojnička diploma iz Slavonskog Broda – Roman military diploma from Slavonski Brod, Zagreb 1999.
Müller 1883 C. Müller, Claudii Ptolemaei Geographia, Paris 1883.
Müller 1901 C. Müller, Tabulae in Claudii Ptolemaei Geographiam, Paris 1901.
Škok 1972 P. Škok, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, Zagreb 1972.
Škrivanić 1974 G. A. Škrivanić, Jugoslovenske zemlje na Pojtingerovoj tabli, Monumenta cartographica Jugoslaviae, I Antičke karte, Beograd 1974.

SUMMARY

AVE MARSVNNIA! "BRODENSES" TE SALUTANT

Key words: Roman military diploma, Slavonski Brod, Marsonia, *Marsunnia*, Mrsunja

The discovery of a Roman military diploma from Slavonski Brod (1997) has an exceptional importance for archaeological science in Croatia, as well as for the broader interested public, and particularly for the city of Slavonski Brod. In addition to its exceptional state of preservation, with unique seals of the witnesses, the diploma offers the first inscriptions of the name of the Roman city at the site of present-day Slavonski Brod, up to this point known as *Marsonia*. This inscription de facto confirms the existence of *Marsonia* and its position on the main Roman route from *Siscia* (Sisak) to *Sirmium* (Sremska Mitrovica).

The term *Marsonia* was investigated by A. Mayer, who considered that this toponym belonged to the same category as *Mursa* (Osijek) and *Mursella* (Petrijevci), where the origins of *murs-* and *mars-* were derived from the Indo-European root *merg*, meaning to decompose, to decay. Thus the terms *Mursa*, *Mursella*, and *Marsonia* would refer to a moorland site, and would mean marsh or marshy place.

J. Marković concurred with Mayer's opinions in his interpretation of the name *Marsonia*, adding that the

other root present in the name, *sun* or *son*, is also apparent in the toponym of Sunja, and in the Greek *sunion*, which denotes a dark color, so that *Marsonia* could be translated as "dark water".

The appearance of the name *Marsonia* on the diploma as *MARSVNNIA* indicates that the term was of local origin, which is even today preserved in the name for the small river called the Mrsunja, next to which this Roman urban center developed. Up to the beginning of the 20th century, the Mrsunja flooded the region to the west of Brod, until regulation of its course was undertaken. That the Mrsunja River was dark, black, and silty is shown by the city plans from the end of the 17th century and the projects to construct the Fortress of Brod (1715-1780), where this river was marked as *Czerna bara* (Black marsh), *Eau Noire* (Black water), *Das Schwarz Wasser* (Black water), *Mersuna Graben* (Marsuna ditch), *Mersunia*, and interestingly enough, as *Marsunia Graben*, which is almost exactly the same form as the inscription on the diploma. Thus it can be justifiably claimed that the name *Marsonia* meant black water, a marsh.

The form *Marsonia* was most likely the Roman version of this name, while *Mersunnia* would be the term of local provenience, which represents an important contribution to study of the Pannonian tribes and their languages.

Translated by B. Smith-Demo